

«ПАМ'ЯТАЙ, ЩО КАЖУ!»

(за творами Івана Багряного, Василя Барки,
Олександра Довженка)

Матеріали до уроку в 11-му класі

Н.ТРУСЕВИЧ, учитель СЗШ № 30, м.Черкаси

Мета: навчати виявляти кон-
кретно-історичне, національне та
загальнолюдське в характерах літе-
ратурних героїв; формувати поняття
свободи й розкнутості духу; вихову-
вати відповідальність за свої вчин-
ки; розвивати інтерес до творчості
українських письменників.

На уроці працюватимуть групи
експертів — «психологів», «крити-
ків», «дослідників творчості» Івана
Багряного, Василя Барки, Олександ-
ра Довженка.

Домашнім завданням для «пси-
хологів» було знайти тлумачення
слів «дух», «духовний», «душа»,
«душити».

Дух:

- психічний стан, загальне вну-
трішнє спрямування, свідомості
(у здоровому тілі здоровий дух);

- процес вдихання і видихання
повітря (*затаїти дух*);

- запах (*ні слуху, ні духу* — не
видно і не чути, немає ніяких
ознак);

- за міфологічними і релігій-
ними уявленнями — надприродне,
безтілесне створіння, яке нібито
може втручатися в життя людей і
природи.

Духовний:

- матеріальний, зв'язаний із пси-
хічним життям, зі сферою ідей;

- який стосується релігійного
культу.

Душа:

- внутрішній психологічний
стан людини (*душа в душу*, тобто
у повній згоді);

- риса характеру (*добра душа*);

- про людину при визначенні
кількості осіб (*прийшло душ де-
сять*);

- центральна фігура чого-небудь
(*душа компанії*).

Душити:

- насильно припиняти дихання
кого-небудь, здавлюючи йому гор-
ло, заважати дихати;

- заважати розвиватися чому-
небудь, пригнічувати щось.

І

Добро і зло, яке ми робимо про-
тягом життя, залишається з нами.
Тому перш, ніж щось вчинити, тре-
ба подумати про власну душу. Тоді
буде менше лихих вчинків.

- Щоб краще зрозуміти душу
нації, зазирнімо в минуле, просте-
жимо, як складні суспільні явища
відбиваються на людських душах.
Перегорнімо сторінки твору Івана
Багряного «Тигролови».

Група «дослідників творчості»
вивчала цей роман. Отже, запи-
тання:

- Як літературні критики по-
ставилися до роману?

Критик Юрій Шерех знаходить
у «Тигроловах» такі риси, як здо-
ров'я, силу, лідарство і любов до
людини та до свого народу.

Щедра і прихильна критика у
англосакській та німецькій пресі
свідчить, що «Тигролови» стали
новим — і саме українським словом
у пригодницькому жанрі світової
літератури.

Ковальчук відзначає: «Роман
чарує справжнім шармом при-
годницького жанру — динамічним
розгортанням подій, благородством
поведінки головних героїв, їхнім
умінням знаходити вихід з чис-
ленних екстремальних ситуацій,
торжеством справедливості».

- Звернімося до образів рома-
ну. Майже півмільйонна за своєю
чисельністю українська громада
Далекого Сходу представлена у
творі двома сім'ями. Зачитайте спо-

гади старої Сірчихи. Про що вони
свідчать?

«Приїхали сюди... Боже! Яка
страшна і дика пуца була! І лихо
скрізь навколо, і злидні, і смерть...
Чужа чужина... А бач, оббулися...
І дивись — зажили ж як потім!
І пуці здолали, і край скорили,
ще й залюднили. І звикли, по-
любили... Трудилися щиро... хліб
сіяли, промишляли звірину...
Жили ми тут ліпше, як дома. Це
була наша друга Україна, нова
Україна..., але щасливіша. І на-
зви наші люди подавали тут свої,
сумуючи іноді за рідним кра-
єм: Київ, Чернігівка, Полтавка,
Україна, Катиринославка, Пере-
яславка. Ну а потім пішло все
шкереберть... Десь прогнівили
Бога. Нові гамі, нові порядки.
І настало таке, що люди за голову
хапаються. Прийшла советська
власть і все перевернула.

Перевелись люди, і звелось
життя ні нащо... А ми плюнули на
все та й перебравися сюди, щоб і не
чути, і не бачити, та щоб по-своєму
таки віку доживати».

Цей епізод свідчить, що Сірки
зберегли власну духовну неза-
лежність, зберегли свою гідність
і моральне здоров'я. Кожний із
родини Сірок є особистістю абсо-
лютно природною, такою, що живе
у злагоді із собою та з найближчими
людьми.

- Яке враження на вас справило
різдвяне вірування старого Сірка.
Зачитайте цей уривок.

«Двері відчинилися, і до хати
увійшов святково виряджений вір-
шовник. Скинув шапку, пригладив
рукою волосся і почав старовинно —
старовинної, такої, що Григорій ні-
коли й не чув, віршівки, мистецьки
складеної:

не зрушитися з місця... Вернувся хлопець до пригаслої ватри; відділивши частину ховраха і поклавши на папір, простягнув жінці:

— Тітко, візьміть!»

Навіть у найстрашніших муках діти не очерствіли, не огрубіли душею. Голодний Андрійко, який з величезними труднощами вполював ховрашка, ділиться м'ясом з чужою жінкою.

• З усієї сім'ї Катранників залишається тільки єдина тонка і нетривка гілочка — Андрій. Хлопчик вирушає на пошуки матері, і ми одразу переймаємося тривогою, непокоїмося, чи врятується бодай цей пагінець великого роду. Зачитайте уривок, де дядько Никифор звертається до Андрійка з розміркованням про великі й нікчемні нації. Яке враження на вас справили ці слова?

«Слухай мене, не вір, як казати-муть: он або он народ великий, бо наплодилося багато і багато крику роблять, — у, то ще не все! Ти подивишся, яке там серце! — Раз серце собаче, то і народ малий, перед небом високо став. Хоч не числиться багато, колись побільшає, так Бог дасть».

У цих словах впевненість і в добру долю України, адже її діти не зазіхають на чуже, не прагнуть вивиситися недоброю славою.

• У цьому творі дуже гостро постає проблема духовності. Читаючи кінцівку, ми віримо, що Андрій виживе, адже саме йому з-під землі світитиметься закопана церковна чаша. Він втілює незнищений дух нашого народу.

III

«Якщо внаслідок гостроти моїх переживань, сумнівів чи помилок серця які-небудь міркування мої виявляться несвоечасними, чи занадто гірким; не досить урівноваженим інакше міркуванням, то це, можливо, так і є», — писав О.Довженко у передмові до своєї кіноповісті «Україна в огні».

— Дайте коротку історичну довідку про кіноповість «Україна в огні».

Улітку 1943 року О.Довженко завершив кіноповість «Україна в огні» і зафіксував у щоденнику: «...Мені важко од свідомості, що «Україна в огні» — це правда. Прикрита і замкнена моя правда про народ і його лихо».

• Яка тема, ідея, проблематика твору?

У повісті автор сміливо вникає в усі складні та драматичні сторінки війни — відступ, окупація. Розкриваючи героїчне, Довженко показував і низьке, слабодухість, страх, розмірковував над їх причинами: «Та скажіть мені хоч перед смертю, чому ж оцього в мене нема? Рід же наш чесний... Чому я виросла не горда, не достойна й не гідна?»

«Україна в огні» — це крик болю, це перше, гостре, вразливе сприймання фашистської навали. Довженко не оминає гострих проблем, устами героїв запитує самого вождя, як те сталося, що не «б'ємо ворога на його території». Автор бачить страшний моральний вплив війни на людину: «Кепські ми були історики? Прощати не вмели один одному?»

• Які картини малює митець у повісті?

«Весь видимий світ у шаленому русі. І все тримить тисячами громів. Мертві зриваються з землі і підіймаються в горній куряві; у фонтанах диму і піску, і знову падають куди і як попало. Повітря горить! Чорні спини у живих».

• Що засуджує автор?

«Філософію» нищення; адже перш за все нищиться душа.

«Україна в огні» — твір, надзвичайно складний за будовою. Сюжетні лінії не є безперервними, вони з'єднані темою війни, а ядро змісту стосується насамперед сім'ї Лавріна Запорожця.

— Прокоментуйте і зачитайте уривок, де зображена сцена перед повішенням Демида-пічника, батька Лавріна.

Під час приходу німців Лаврін втрачає батька — пасічника Демида.

— Йаволь, гер полковник! Його бджоли закусали насмерть чотирьох наших золь-цат...

— А-а... Слухай... — звернувся фон Крауз до старого Запорожця. — Цей офіцер хоче знати, що ти думаєш перед смертю?

— Світ здурів, то й бджоли подуріли. Почали всяке г... кусать, — сказав Демид. — А я думаю, що погані ваші діла, раз уже ви боїтесь таких, як я. Діло ваше програне.

— Але я стою на твоїй території і вішаю тебе, — сказав Крауз.

— Ну що ж? Повісиш та й утечеш. Така вже твоя слава...

Сцену повішення Демида зображено в стилі смерті Тараса Бульби.

• Розкажіть про ідею орати людьми.

Ідея орати людьми, запозичена Довженком якраз із повоєнного радянського часу, у Запорожця не випадкова. Вона, на думку героя, повинна зіграти роль каталізатора:

— Людей у ярма запрягав?

— Запрягав.

— Нащо?

— Щоб зліші були.

— Що?!

— В неволі зло — велике діло.

Запорожець погоджується стати старостою при німцях, хоч знає, що своїми буде знищений після війни. Однак знає Лаврін і те, що лише він допоможе громаді вистояти, навіть загартує її і спрямує проти німецького рабства.

• Чому Запорожець рятує Христю Хутірну?

Запорожець знає що захищати Україну можуть лише живі. Він думає не про себе, не про вбитого Савку чи вивезену в Німеччину Олесю, а про народ. Почувши, яку відсіч дала прокуророві Христя, Лаврін не потакає Лимаренкові, з іронією ставить до його закону: «Голубчику мій, тут на підставі закону можна такого насудити, що й плакати буде нікому. Закон! Он у нас в четвертій сотні половина поліцаїв, а як б'ються! Попробуйте позмагатися. Ага? От тобі, закон...»

• Як автор змальовує жінок?

Довженко захоплювався мужністю українських жінок під час війни, під час страшного відступу. Деталі в його творі значать значно більше, ніж описи: «Дівчата — краса землі нашої — з невимовним сумом дивилися вони нам услід. Білі обличчя їхні, білі губи сухі, як у ангелів-ахистратигів».

• Прокоментуйте уривок:

«— За Україну, — глухо зітхнули бійці.

— За Україну, за чесний український народ, що не знайшов собі в століттях Європи людського життя на своїй землі, за народ розторсаний, роздертий...»

Здається, більш патріотичного уривка годі знайти в усій радянській літературі. Можна убити людину та дух народу незнищений.

• Хочу завершити словами Довженка: «Жити треба тим, що є хорошого й красивого в людях, не слід затуляти очі на лихе, але щаслива доля — хороше в людях».